Gradbøying i norsk: en bruksbasert tilnærming

Av Eivor Finset Spilling og Tor Arne Haugen

Artikkelen tar for seg de tre hovedtypene av gradbøying i norsk: vanlig gradbøying, som i *Ola er større enn Per,* metakomparasjon, som i *serviset er mer grønt enn grått,* og absolutt gradbøying, som i *en bedre middag*. Sammen med absolutt gradbøying behandles også komparativ i klassifiserende funksjon, som i *større byer*, der komparativen angir en delklasse. Perspektivet er bruksbasert, og undersøkelsen er basert på tre ulike talemålskorpus for norsk (Spilling 2012). Med et bruksbasert perspektiv på grammatikk legges det vekt på hvordan ulike konstruksjoner faktisk brukes og på forhold som frekvens når modeller av grammatikken utformes. Det undersøkes i hvilket omfang de tre typene gradbøying brukes, hvordan de fordeler seg mellom suffiksbøyde former og perifrastiske former og i hvilken grad valg av bøyingsmåte henger sammen med faktorer som stavelsesantall og morfologisk kompleksitet. Det viser seg at sjansen for perifrastisk bøying øker både når tallet på stavelser øker og når adjektivene blir mer komplekse. I artikkelen vises det også at det er en klar fordeling basert på skillet mellom suffiksbøying og perifrase; disse to bøyingsmåtene har hver sin spesialfunksjon i tillegg til en overlappende funksjon: Absolutt gradbøying dannes nesten utelukkende gjennom suffiksbøying, mens metakomparasjon utelukkende dannes med perifrase. Vanlig gradbøying finnes i begge varianter, men det er relativt sett få leksemer som tillater begge bøyingsmåter.

1 Innledning

Gradbøying av adjektiver er et område som er relativt lite omtalt i den grammatiske litteraturen om norsk. Enkelte sider ved gradbøying og spesielle konstruksjonstyper er behandla i Hellan (1976), Lødrup (1984) og Lie (1996). Hellan (1981) er et forsøk på å formalisere sammenligningskonstruksjoner i engelsk, og har en del referanser også til norsk. I skandinavisk sammenheng er gradbøyingas semantikk grundig behandla i Lundbladh (1988). Ingen tidligere studier har et bruksbasert perspektiv.

Den korpusbaserte undersøkelsen vi skal presentere i denne artikkelen, er en studie av bruken av gradbøying, og plasserer seg således innafor denne tradisjonen. Termen bruksbasert (usage-based) kom inn i den grammatiske litteraturen med Kognitiv grammatikk (Langacker 1987). Det finnes en rekke varianter av bruksbaserte teorier og modeller, men det kan pekes på noen sentrale fellestrekk ved disse (Kemmer & Barlow 2000): Det antas at det er en nær sammenheng mellom grammatiske representasjoner, det man gjerne har kalt språksystemet, og språket i bruk. Det er dermed ingen klar grense mellom kompetanse og performanse, i generative termer. Grammatiske representasjoner er resultat av eksponering for språket i bruk, og dermed er bruksfrekvens gjerne en sentral faktor i slike modeller. Data om språkbruk er sentrale for teoridanning. I denne artikkelen vil vi først og fremst beskrive den faktiske bruken av gradbøying i norsk talemål, men vi skal også diskutere noen teoretiske implikasjoner. Vi bruker Langackers (1987, 1991, 2008) Kognitiv grammatikk som rammeverk for analysene.

Gradbøying av adjektiver kan som kjent skje på to ulike måter, enten gjennom suffiksbøying som i (1) (a)–(b) eller perifrastisk med adverbene *mer* (i komparativ) og *mest* (i superlativ), som i (1) (c)–(d):

(1) a. Per er stor, men Ola er større
b. Ola er størst
c. Per er masete, men Ola er mer masete
d. Ola er mest masete

Videre finnes det tre hovedtyper av konstruksjoner der gradbøyde former, enten suffiksbøyde eller perifrastiske, brukes. I det følgende skal vi beskrive de viktigste forskjellene mellom typiske eksempler på disse. Alle de tre konstruksjonstypene med gradbøyde former innebærer en sammenligning av egenskaper som knyttes til nominaler, men de typiske variantene av de tre konstruksjonene er ulike både når det gjelder antallet nominaler som sammenlignes, og når det gjelder tallet på kvalitative egenskaper som er involvert. Med Langacker (1987: 101 ff) kan vi si at en sammenligning alltid innebærer en standard, som tjener som utgangspunkt eller referansepunkt for sammenligninga, og en destinasjon (target), hvis egenskaper evalueres på bakgrunn av standarden. Skjematisk kan dette framstilles som S > D der ">" symboliserer det Langacker kaller "skanning", en operasjon som relaterer standarden til

destinasjonen, og som registrerer eventuelle skilnader mellom dem (ibid.: 492). En sammenligning innebærer både S, D og >. Dette abstrakte skjemaet for sammenligninger kan også brukes til å beskrive sammenligningstypene vi har i vanlig gradbøying, i absolutt gradbøying og i metakomparasjon. La oss begynne med vanlig gradbøying:

(2) Ola er sterkere enn Per

Denne konstruksjonen innebærer en sammenligning av følgende situasjoner:

(3) a. Per er sterk i noen grad (Standard)
b. Ola er sterk i noen grad (Destinasjon)

Ved vanlig gradbøying er det typisk to nominaler som relateres til det samme adjektivet. Konstruksjonen uttrykker at *Ola* plasseres høyere på den skalaen adjektivet knyttes til, enn det *Per* gjør. Vanlig gradbøying er skjematisk framstilt i fig. 1.

Et adjektiv er i Kognitiv grammatikk å forstå som en relasjon mellom en trajektor og et landmerke. Trajektoren spesifiseres av et nominal (symbolisert av en sirkel), og det er dette nominalet som gjennom denne relasjonen beskrives av adjektivet. For eksempel er det nominalet *Per* som spesifiserer trajektoren til adjektivet *sterk* i (3) (a). Landmerket til adjektivet er typisk en skala som trajektoren (nominalet) plasseres i forhold til.

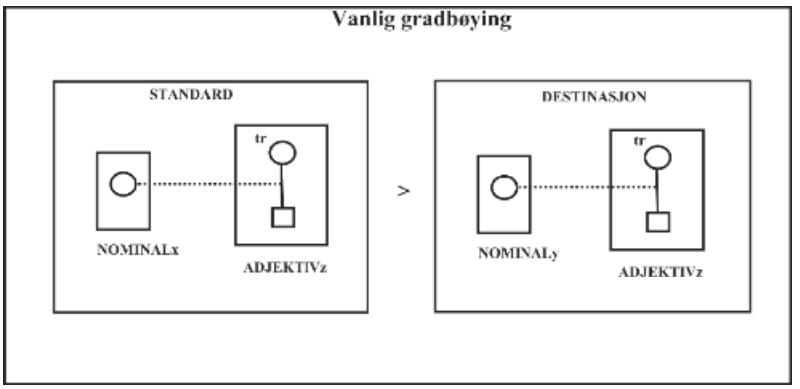

Fig. 1: Vanlig gradbøying

Også ved absolutt gradbøying plasseres et nominal på den skalaen adjektivet knyttes til, men i motsetning til ved vanlig gradbøying er det ikke flere nominaler som relateres til skalaen, men ett nominal som plasseres høyere eller lavere på en skala enn andre virtuelle instansieringer av det samme nominalet. En konstruksjon med absolutt gradbøying som i (4) (a) innebærer en sammenligning av situasjonen i (c) med en skala som spesifiseres av den semantiske strukturen til nominalet *middag*, og som er en skala der også andre instansieringer av det samme nominalet måles (b).

(4) a. En bedre middag
b. Middager har ulik smak/kvalitet (Standard)
c. Middagen er bedre (Destinasjon)

Konstruksjonen uttrykker at den instansieringa av nominalet *middag* som er destinasjonen for sammenligninga, plasserer seg høyere på skalaen til adjektivet *god* når det gjelder smak/kvalitet enn det andre, tenkte instansieringer av det samme nominalet gjør. Dette er skjematisk framstilt i fig. 2. Slik NRG (Faarlund, Lie & Vannebo 1997: 362) påpeker, kan absolutt komparativ i en del tilfeller uttrykke lavere grad enn det positivformen gjør, f.eks. i *ei eldre dame* kontra *ei gammel dame*. En konstruksjonstype som ligger nær opp til absolutt gradbøying er klassifiserende komparativ, jf. SAG (2: 204), som i *mindre bedrifter*. Denne typen behandles sammen med absolutt gradbøying.

Den siste hovedtypen av konstruksjoner der gradbøyde former av adjektiver brukes, er det vi kaller metakomparasjon, jf. SAG (Teleman et al. 1999). Ifølge SAG uttrykker metakomparasjon "att ett visst språkligt uttryck är mer adekvat som beskrivning av en referent än ett annat" (1: 198). For eksempel uttrykker konstruksjonen i (5) (a) at adjektivet *kraftfull* er en mer treffende karakteristikk av subjektet *Ola* enn adjektivet *elegant*. Ved metakomparasjon har vi dermed en sammenligning av situasjonene i (5) (b) og (c):

(5) a. Ola er mer kraftfull enn elegant
b. Ola er elegant (Standard)
c. Ola er kraftfull (Destinasjon)

I denne konstruksjonen er det ett nominal som relateres til to kvalitativt ulike egenskaper, og metakomparasjon medfører typisk ingen sammen-

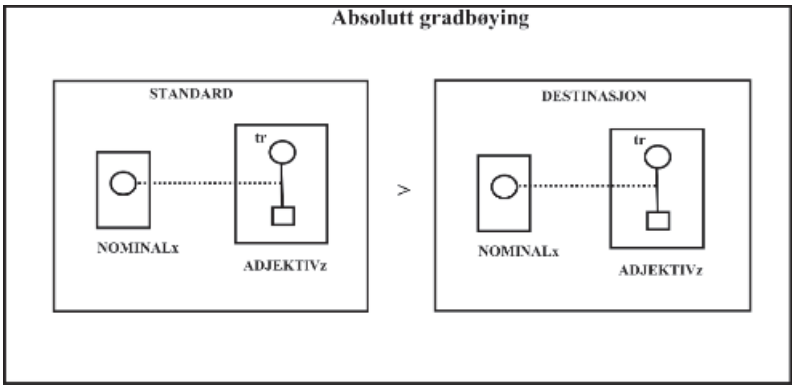

Fig. 2: Absolutt gradbøying

ligning relatert til ulike plasseringer på de skalaene som adjektivene knyttes til. Dette er i fig. 3 antyda ved at korrespondanserelasjonen mellom nominalet og adjektivet er tegna utelukkende til adjektivets trajektor ved metakomparasjon, mens den er tegna til selve relasjonen mellom trajektoren og de skalaene adjektivene knyttes til i fig. 1 og 2.

Ved metakomparasjon er det kvalitativt ulike egenskaper som sammenlignes, og fokus er på de kvalitative skilnadene mellom disse, ikke på gradering innafor en skala. Eksemplene over viser de viktigste forskjellene mellom de tre konstruksjonstypene, og vi skal nå se nærmere på bruken av dem i norsk talemål. Først skal vi imidlertid ta en nærmere titt på materialet som ligger til grunn for undersøkelsen.

2 Materiale

Materialet for undersøkelsen er henta fra talespråkskorpusene Nordisk dialektkorpus (ND), Norsk talespråkskorpus – Oslodelen (NoTa) og BigBrother-korpuset (BB). Det sistnevnte korpuset består av den første sesongen av Big Brother fra 2001, der deltakerne var i 20-årene og snakka ulike dialekter. NoTa inneholder intervjuer og samtaler med informanter fra Oslo og Oslo-området fra perioden 2006–2009, mens Nordisk dialektkorpus består av intervjuer av og samtaler mellom informanter fra hele landet fra slutten av 1990-tallet og fra 2000-tallet. Alle korpusene inneholder både lyd- og videoopptak, slik at også informantenes kropps-

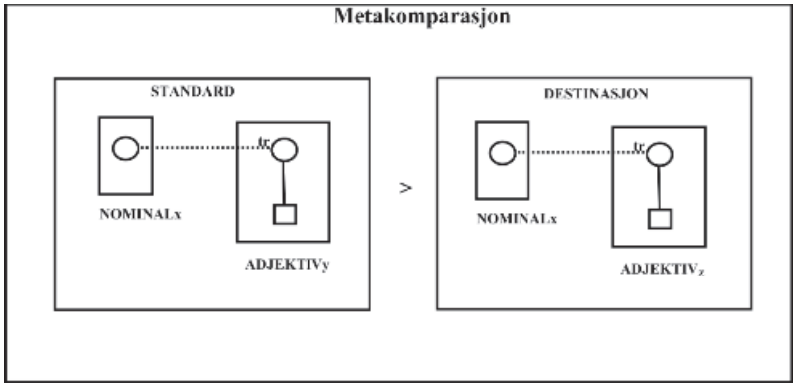

Fig. 3: Metakomparasjon

språk kan studeres. Hele NoTa (900 000 ord) og BigBrother-korpuset (500 000 ord) er undersøkt, mens materialet fra Nordisk dialektkorpus er avgrensa til den norske delen av korpuset, med Målførearkivet holdt utafor. Materialet fra dialektkorpuset er på omkring 2 mill. ord. Totalt består materialet dermed av snaut 3,5 mill. ord.

For å finne gradbøyde suffiksformer ble det søkt på alle ord som ender på henholdsvis *-re*, *-st* og *-ste*. Deretter ble ikke-gradbøyde former luka ut manuelt. De suppletive adjektivene utgjør svært mange treff (over 12 000), og det var ikke mulig å vurdere hvert enkelt av disse treffene. Blant disse adjektivene kan det derfor finnes homonymer som ikke uttrykker gradbøying, som infinitiven *å bedre*. For å finne de perifrastiske formene ble det søkt etter *mer*, *mere* og *mest* pluss et åpent ord (siden alle transkripsjonene holder seg til bokmålsrettskrivinga, var det ikke aktuelt å søke på *meir*). Doble former, som *mer rarere*, er ikke inkludert.

Det er noe strid om klassifisering av adjektiver og adverb (jf. Papazian [2006] og inndelingene gjort f.eks. i NRG og SAG), men vi har valgt å behandle dem under ett. I tråd med Lie (1994) er partisipper inkludert. Substantiverte adjektiver er også inkludert, som f.eks. i: *det litt mer skjulte* (NoTa119). Noen ord (av de tradisjonelle adverbene) er vanskelig å avgrense mot preposisjoner. Det gjelder leksemer som *nedover, sørover, unna, borte, inne, nedi*. NRG klassifiserer slike leksemer som preposisjoner, mens de tradisjonelt gjerne regnes som adverb, noe også Papazian (2006) argumenterer for at de er. Ett av argumentene til Papazian (2006: 181) er at adverb kan modifiseres av gradsadverbialer,

f.eks. *langt/lenger/lengst/nesten* inne, noe som sjelden gjelder preposisjoner. Et eksempel fra materialet er: *bydialekten trekker seg mer og mer sørover* (NDgauldal_02uk), der *mer* godt kunne vært erstatta av *lenger*. Vi har valgt å inkludere også slike leksemer. En mer detaljert presentasjon av materialet finnes i Spilling (2012), som vi bygger på her. I neste del skal vi se nærmere på en av de tre hovedtypene av konstruksjoner med gradbøyde former, nemlig metakomparasjon.

3 Metakomparasjon

Metakomparasjon uttrykker, som nevnt i innledninga, at et språklig uttrykk er mer adekvat som beskrivelse enn et annet.[1] Ved metakomparasjon er det to kvalitativt ulike egenskaper som sammenlignes, og det gjøres ingen sammenligning på en og samme skala, se fig. 3. Dette er også bakgrunnen for termen metakomparasjon; denne konstruksjonstypen innebærer ikke gradering. Vi skal her konsentrere oss om hvor vanlig denne konstruksjonstypen er, og vi skal se at metakomparasjon er en spesialfunksjon for perifrastiske komparativformer. Ifølge SAG (2: 160) uttrykkes metakomparasjon ikke bare i form av komparativ, men også i form av superlativ. I vårt talemålsmateriale er det imidlertid bare tre eksempler på metakomparasjon i form av superlativ mot 194 eksempler på perifrastisk superlativ som uttrykker vanlig gradbøying. Vi konkluderer derfor med at metakomparasjon i all hovedsak uttrykkes med komparativformer. Et annet interessant trekk ved metakomparasjon er at den utelukkende uttrykkes med perifrase, ikke med suffiksbøying. Lundbladh (1988: 140) viser at det finnes eksempler som i (6), som har en del fellestrekk med metakomparasjon:

(6) a. Bordet er bredere enn det er langt
b. *Bordet er bredere enn langt

1. En mer detaljert analyse av denne konstruksjonen og av skilnadene mellom metakomparasjon og vanlig gradbøying finnes i Spilling & Haugen (u.a.), som vi bygger på i denne delen.

Som Lundbladh påpeker, er det en forutsetning for bruk av suffiksbøyde former at det andre sammenligningsleddet har form av en setning med uttrykt subjekt og kopula, jf. den ugrammatiske (6) (b). En annen forutsetning for bruk av suffiksbøyde former er at det kan konseptualiseres en felles skala for de to adjektivene (Hellan 1981: 44f, Lundbladh 1988: 138ff, Spilling & Haugen u.a.). I eksempelet i (6) (a) er det nærliggende å konseptualisere en felles skala der grader av det å være *bred* og *lang* kan sammenlignes, nemlig en metrisk skala. I (7) under er det langt vanskeligere å konseptualisere en felles skala, og dette eksempelet er langt mindre akseptabelt:

(7) *Bordet er bredere enn det er gammelt

Konstruksjoner som i (6) (a) har felles trekk både med prototypisk metakomparasjon (fig. 3) og med gradbøying (fig. 1). Som ved metakomparasjon har vi å gjøre med én referent (riktignok uttrykt i to nominaler, men disse har samme referanse) og to egenskaper. Til forskjell fra ved prototypisk metakomparasjon sammenlignes ulike grader på en skala. Dette er et trekk denne konstruksjonen har felles med gradbøying. Prototypisk metakomparasjon, som i (5) (a), kan ikke uttrykke gradering på en skala, og vi konkluderer derfor med at metakomparasjon er en spesialfunksjon for perifrastiske komparativformer.

Metakomparasjon er den minst frekvente av de tre konstruksjonstypene med gradbøyde former av adjektiv. Av totalt 836 eksempler med *mer* + adjektiv uttrykker 117 metakomparasjon, hvorav 35 er tvetydige og mulige å tolke også som vanlig gradbøying. Disse 117 eksemplene er fordelt på 100 leksemer. En mer detaljert analyse av disse eksemplene finnes i Spilling & Haugen (u.a.). Her skal vi bare trekke fram noen typiske trekk ved metakomparasjon slik denne konstruksjonen framstår i talemålsmaterialet.

Et typisk trekk ved metakomparasjon i talemålsmaterialet er at standarden for sammenligninga, jf. fig. 3, er å finne i den språklige konteksten, og ikke i selve sammenligningskonstruksjonen. Standarden kan også være underforstått. Når to adjektiver nevnes eksplisitt, er det svært vanlig at de to adjektivene opptrer et stykke fra hverandre. Eksempelvis sier en informant:

(8) mens jeg som jobba # som er hjelpepleier og jobba det yrket jeg jobba i # der blir du mere psykisk sliten (NDkarlsoey_uk)

Dette sier hun som en kontrast til yrket fisker, som hun, i en del ytringer tidligere, har forklart at man blir fysisk sliten av. I noen tilfeller er det bare ett eksplisitt adjektiv som nevnes og som kontrasteres mot en karakteristikk av en annen kategori. Eksempelvis snakker to informanter om en film som bare en av dem har sett, og som denne informanten beskriver som snodig. Den andre sier at Kill Bill-filmene (andre filmer av den samme regissøren) også er snodige, hvorpå den første sier at

(9) jo men Kill Bill er bare sånn helt vanlig action og du får jo liksom til å følge med det var mer e Pulp Fiction-aktig (NDbjugn_23)

Underforstått er det et metagradbøyd uttrykk her: Filmen er mer Pulp Fiction-aktig enn Kill Bill-aktig.

Talemålsmaterialet med videoopptak har også gitt oss mulighet til å studere fonologiske og gestuelle trekk, og det er typisk for metakomparasjon at destinasjonen for sammenligninga framheves som karakteriseringsrelevant, ved at taleren legger inn en pause før adjektivet. Et eksempel er gjengitt i (10), der en informant forteller om stedet hun bodde da hun var liten, og stedet hun bor nå:

(10) nå bor jeg jo i en (latter) # mer urban # minimalistisk # moderne leilighet (NoTa040)

Alle adjektivene har trykk, noe også SAG (2: 160) framhever som typisk for metagradbøying. De to siste adjektivene har i tillegg en liten pause før seg. Slik får de enda mer tyngde. I tillegg til trykk og pause før adjektivet brukes gjerne gester for å framheve adjektivet ytterligere. Det er tilfellet i følgende eksempel:

(11) mens Ljan var mer sånn ## besteborgerlig # på en eller annen måte # kanskje (NoTa074)

I pausene før og etter adjektivet, og mens ordene etter adjektivet uttales, gjør informanten flere bevegelser: Han hever øyebrynene, rynker panna

og gjør små bevegelser med hodet. Dette er også med på å gi adjektivet ekstra oppmerksomhet.

Som tidligere nevnt, er metakomparasjon en spesialfunksjon for perifrastiske komparativformer. I neste del skal vi se på en spesialfunksjon for suffiksbøyde former, nemlig absolutt gradbøying.

4 Absolutt gradbøying (og komparativ i klassifiserende funksjon)

Absolutt gradbøying brukes for å uttrykke at den egenskapen adjektivet denoterer, gjelder i en viss grad (komparativ) for en bestemt instansiering av et nominal, sammenligna med andre (tenkte) instansieringer av det samme nominalet, se (4) (a). Absolutt gradbøying finnes også i superlativ, selv om dette er mindre vanlig i talemålsmaterialet:

(12) de snakker det fineste bymål (NDlindaas_03gm)

Med superlativform uttrykker konstruksjonen at den egenskapen adjektivet denoterer, er til stede i høyere grad enn i alle andre tenkelige instansieringer av det samme nominalet, jf. NRG (s. 365). Et spesielt trekk ved absolutt gradbøying i superlativ er at konstruksjonen har enkel bestemthet, jf. SAG (2: 207).

En konstruksjonstype som ligner absolutt gradbøying i komparativ, er det SAG (2: 204) kaller komparativ i klassifiserende funksjon:

(13) a. den eldre generasjon snakker nok breiere (NDrauma_04gk)
b. og så kom det en e eldre mann (NDsteigen_03gm)
c. når en prater med eldre personer att (NDvang_01um)

I (13) (a) plasserer adjektivet *eldre* den aktuelle instansieringa av *generasjon* i en delklasse av de mulige instansieringene av dette nominalet, nemlig den delklassen av *generasjon* som er eldre (i motsetning til yngre). Dette er komparativ i klassifiserende funksjon. I (b) er ikke den klassifiserende funksjonen til adjektivet like tydelig, og vi får en overgang til absolutt komparativ, der komparativformen *eldre* brukes for å plassere substantivet *mann* på en skala for alder. Her tilskrives én bestemt instansiering av substantivet *mann* den aktuelle egenskapen. Ifølge SAG (2: 206) er dette et resultat av leksikalisering. SAG understreker også at

grensa mellom de to konstruksjonstypene er vag; i (13) (c) er det ikke klart om *eldre personer* viser til 'hele klassen av eldre personer' eller til 'noen personer som kan beskrives som eldre'. Ut fra konteksten er det mest rimelig å regne eksempelet som klassifiserende komparativ, fordi informanten tidligere har snakka om de unge som en kontrast til klassen eldre personer, men en absolutt betydning er ikke utelukka. Siden komparativ i klassifiserende funksjon er nært beslekta med absolutt gradbøying, behandler vi de to typene sammen.

I alt er det 450 eksempler på absolutt gradbøying og komparativ i klassifiserende funksjon i materialet. Av disse er 447 suffikstreff, og en oversikt over hvilke leksemer og hvilke former dette er, finnes i tab. 1.[2] Det er i tillegg tre perifrastiske belegg i materialet. Disse omtales i 4.3.

Klassifiserende komparativ		**Absolutt komparativ**		**Absolutt superlativ**	
frekvens	form	frekvens	form	frekvens	form
62	senere, seinere	90	eldre	6	minste
51	eldre	47	yngre	4	beste
36	yngre	30	større	3	sterkeste
22	høgere, høyere	9	lengre	3	verste
12	nyere	8	finere	2	dårligste
5	varmere	8	mindre	2	enkleste
3	større	5	lettere	2	fineste
2	tidligere	4	høgere, høyere	2	høyeste
1	lysere	3	bedre	2	største
1	tyngre	3	dyrere	2	varmeste
		2	kortere	2	ytterste
		2	lavere	1	groveste
		2	nyere	1	nærmeste
		1	dypere	1	rikeste
		1	fattigere	1	skjønneste
		1	morsommere		
		1	penere		
		1	svakere		
195		218		34	

Tab. 1: Suffiksbøyde former med absolutt gradbøying og komparativ i klassifiserende funksjon, sortert etter frekvens.

2. I alle tabeller er det formene i korpustranskripsjonene som er gjengitt, men uten hensyn til samsvarsbøying.

Av leksemene som er belagt med absolutt gradbøying og som komparativ i klassifiserende funksjon, er det bare ett som ikke også er belagt med vanlig gradbøying, nemlig *skjønn*. Absolutt og klassifiserende komparativ har omtrent samme tegnfrekvens, mens absolutt superlativ er langt mindre tegnfrekvent. Typisk for absolutt superlativ er at mange av eksemplene er instansieringer av spesifikke, konvensjonaliserte konstruksjoner:

(14) a. lå og slo uti utjordet alle heime i hver minste krok (NDevje_04gk)
b. ja ja-visst er det det i høyeste grad (NDballangen_03gm)
c. det tok mange år etter krigen òg før alt var i # skjønneste orden (NoTa57)

Om enn i noe mindre grad er dette noe som også kjennetegner absolutt komparativ og klassifiserende komparativ. Begge disse konstruksjonstypene har lav typefrekvens, med henholdsvis 18 og 10 belagte leksemer. De mest frekvente av disse trekker tegnfrekvensen kraftig opp, slik at følgende tendens er tydelig: Disse konstruksjonene brukes med et lite antall adjektiver, som til gjengjeld har relativt høy tegnfrekvens. På dette punktet ser vi også en klar skilnad fra metakomparasjon, som er belagt med 117 forekomster fordelt på hele 100 leksemer. Typefrekvensen er altså langt høyere ved metakomparasjon. Denne skilnaden er interessant i relasjon til sentrale hypoteser i bruksbaserte grammatikkmodeller, som vi skal diskutere i neste del.

4.1 Tegnfrekvens og typefrekvens

I bruksbaserte grammatikkmodeller antas bruken av språket å være avgjørende for hvordan representasjoner av grammatisk struktur bygges opp. En sentral hypotese er at høy grad av henholdsvis tegnfrekvens og typefrekvens resulterer i ulike representasjoner i grammatikken. La oss se nærmere på de følgende mer konkrete hypotesene (Croft & Cruse 2004: kap. 11, Bybee 2010: 95):

(15) Hypotese 1: Høy tegnfrekvens fører til at ordformer og kombinasjoner av ordformer i større konstruksjoner får en sterk grad av innprenting i minnet. Dermed blir disse lagra i en form nær slik de opptrer i konkrete språkbrukssituasjoner. Lav tegnfrekvens fører til mindre grad av innprenting.

> Hypotese 2: Høy typefrekvens fører til at man danner og lagrer generaliseringer i form av abstrakte skjemaer over de ulike typene. Høy typefrekvens medfører også at man har et stort antall analogibaser.
>
> Hypotese 3: Høy tegnfrekvens kan motvirke danning av abstrakte skjemaer.
>
> Hypotese 4: Abstrakte skjemaer medfører høy grad av produktivitet, mens mangel på slike skjemaer gir lav grad av produktivitet.

Disse hypotesene henger nært sammen og må forstås i sammenheng. La oss ta skilnaden mellom sterke og svake verb som et eksempel. Dersom sterke verb har høy tegnfrekvens, venter man at de konkrete formene får en høy grad av innprenting og lagres som konkrete ordformer. Dersom tegnfrekvensen synker, blir innprentinga svakere. Svake verb har på sin side høy typefrekvens, dvs. at medlemmene i klassen er flere enn ved sterke verb. Dermed venter man at det dannes abstrakte skjemaer for hvordan svake verb dannes. Dersom et sterkt verb blir mindre frekvent, kan det bli en del av skjemaet for den svake klassen. Holder tegnfrekvensen seg høy, vil dette holde innprentinga av de konkrete, sterke formene intakt, slik at en frekvent ordform ikke blir en del av skjemaet. Det er hypotese 4 om produktivitet som mest direkte lar seg teste mot språklige data og intuisjon; språklige data kan fortelle oss om bestemte ordformer kan dannes gjennom bestemte skjemaer og hvor generelle disse skjemaene eventuelt er. De øvrige hypotesene er hypoteser om mulige sammenhenger mellom ulike typer frekvens og produktivitet. La oss så se nærmere på skilnadene mellom absolutt komparativ og metakomparasjon.

Ser vi på forholdet mellom tallet på typer og tallet på forekomster (tegn), er kvotienten for absolutt komparativ på 0,08 (18/218), mens metakomparasjon har en kvotient på 0,85 (100/117). Dette er en markant skilnad. Med den langt høyere typefrekvensen venter man også at metakomparasjon skal være langt mer produktiv enn absolutt komparativ, noe som lett kan demonstreres. Det finnes få (om noen) restriksjoner på hvilke adjektiver som kan opptre i konstruksjoner med metakomparasjon. Det eneste kravet synes å være at begge adjektivene er mulige beskrivelser av nominalet som karakteriseres:

(16) a. Draktene er mer røde enn brune
b. Boka er mer interessant enn latterlig
c. Kampen var mer parodisk enn velspilt
d. Farrisen var mer sprudlende enn kald

De aller fleste adjektiver kan altså fylle adjektivplassene i denne konstruksjonen. Mangelen på restriksjoner og dermed høy grad av produktivitet er en indikasjon på at hypotesene 2 og 4 i (15) kan være riktige. I tillegg har metakomparasjon svært lav tegnfrekvens, jf. hypotese 3. Det er altså ikke slik at høy tegnfrekvens her kan blokkere danning av et abstrakt skjema. Når det gjelder absolutt komparativ, derimot, er bildet annerledes. Det er ikke vanskelig å finne eksempler som ikke kan tolkes som absolutt komparativ:

(17) a. et høyere hus
b. en gråere bygning
c. et vakrere ansikt
d. en mer interessant fortelling

Disse eksemplene kan bare tolkes som vanlig gradbøying, noe som tyder på liten grad av produktivitet ved absolutt komparativ. I tillegg har mange av adjektivene som er akseptable i denne konstruksjonen, høy tegnfrekvens, noe som også kan motvirke produktivitet, jf. hypotese 3 i (15). Vi konkluderer dermed med at skilnadene i frekvens mellom metakomparasjon og absolutt komparativ i norsk ser ut til å støtte opp om hypotesene i (15).

4.2 "Open choice" versus "Idiom principle"
Adjektiver som *eldre* og *yngre* er svært frekvente, noe som kan medføre at konstruksjoner med absolutt komparativ eller komparativ i klassifiserende funksjon med disse adjektivene lagres med liten grad av skjematisitet, dvs. at de lagres i konstruksjoner som i (18) under, der adjektivplassen er fylt av spesifikke adjektiver:

(18) a. [*eldre* NP]
b. [*yngre* NP]

NP-plassen er heller ikke fri. Komparativformer med *eldre* og *yngre* forekommer i vårt materiale helst sammen med personbetegnelser som f.eks. *mennesker*, *ungdom*, *ektepar*, *generasjoner* og *årganger*. Adjektivet *seinere* brukes helst om tid: *seinere tid(er)*, *seinere år*, men også om annet, som i *seinere innvandringer*. Vi ser at det ikke er tilstrekkelig å beskrive disse konstruksjonene med det Sinclair (2004: 29ff) kaller "the Open choice principle", dvs. at utfylling av de ulike plassene i konstruksjonen er fri innafor en syntaktisk kategori som NP. Det vi ser, er snarere "the Idiom principle", dvs. at det er liten grad av variasjon når det gjelder utfyllingene av plassene i konstruksjonen. Det finnes også en del andre konstruksjonstyper i materialet der idiomprinsippet er nødvendig for å gjøre rede for spesifikke utfyllinger av plassene i konstruksjonen:

(19) a. nå fornærmer du folk her på det groveste (BBRebekka)
b. så em # e motsatte ungene seg det # på det sterkeste (NoTa065)
c. da må jeg få lov å anbefale det på det varmeste (NoTa074)

I (19) har vi superlativformer som fungerer som gradbøyde adverbialer. Disse denoterer svært høy grad på den skalaen adjektivet knyttes til. Det er klare restriksjoner knytta til hvilke adjektiver som kan kombineres med et bestemt verb. Idiomprinsippet er også viktig for en del partitive konstruksjoner, som ligger nærmere vanlig gradbøying:

(20) a. sånn i svarteste skauen (NDkvaenangen_01um)
b. født på beste vestkant (NoTa174)
c. så tror de ofte at hun er sånn breieste østkant (NoTa097)
d. ja hun er vokst opp i tjukkeste Stavanger (NDgjesdal03_gm)

Her har vi adjektiver i superlativ som kombinerer med en del av den profilen som adjektivet denoterer (jf. Haugen 2012: kap. 5). Substantivet *skauen* i (20) (a) denoterer f.eks. 'et geografisk område dekka av trær'. Adjektivet *svarteste* kombinerer bare med og beskriver en del av dette området. En tilsvarende analyse gjelder også for de øvrige eksemplene. I disse tilfellene har vi altså implisitte sammenligninger av en del av profilen med hele profilen til disse adjektivene. Delen og helheten kan også sies å være to ulike referenter, slik at disse konstruksjonene er nær vanlig gradbøying, jf. fig. 1. Det viktigste poenget her er imidlertid at ek-

semplene i høy grad representerer idiomatiske konstruksjoner, slik vi har sett at konstruksjoner med absolutt gradbøying også ofte gjør.

En annen konvensjonalisert konstruksjon som krever en bestemt bøyingsmåte, er konstruksjonen [*i* superlativ *laget*], som bare finnes med suffiksbøying:

(21) a. så var det bare på fleip # var litt i drøyeste laget kanskje (BBRoy)
b. hun skreiv at det var litt i varmeste laget (NDkirkenaer_04gk)

I vårt talemålsmateriale er denne konstruksjonen bare belagt med tre ulike leksemer, men søk i Leksikografisk bokmålskorpus (LBK) gir 290 treff på suffiksformer (62 ulike leksemer) og ingen på perifrase. Et av treffene er *i eventyrligste laget*, noe som kan tyde på at også mangestava adjektiver bøyes med suffiks her (jf. 5.2.1, som viser at adjektiver på *-(l)ig* helst får perifrastisk bøying dersom de ville fått fire eller flere stavelser ved suffiksbøying i komparativ). Det er også flere treff på adjektiver som i vårt materiale ellers er belagt både med perifrase og suffiks: *alvorlig, glad, ivrig, mørk, sterk, stiv, tøff* og *vanskelig* (+ *ille*, jf. del 5), men som i denne konstruksjonen bare får suffiksbøying. Materialet har også en del andre spesifikke, konvensjonaliserte konstruksjoner, som følgende:

(22) a. vi er # tøffere enn toget (BBAnneMona)
b. du er den som har trukket det lengste strået her (BBAnita)
c. gresset er grønnere på den andre sida (NDkirkenes_03gm)

Søk etter disse tre konstruksjonene i NoWaC gir ingen treff på perifrase og henholdsvis 64, 91 og 38 suffikstreff. Av disse er det et par treff der *bli* og *låte* erstatter *være* i *å være tøffere enn toget*, og fire–fem treff der *dra* og *stikke av med* erstatter *trekke* i *trekke det lengste strået*. I disse konstruksjonene er det altså mulig å variere verbet, mens adjektivet og resten av konstruksjonen ligger fast. Når det gjelder konstruksjonen i (22) (c), mangler den siste delen (som starter med preposisjonsfrasen) i en håndfull tilfeller.

4.3 Perifrastiske former

I talemålsmaterialet på ca. 3,5 mill. ord finnes det ingen belegg på perifrastiske former som uttrykker absolutt komparativ, og det finnes bare ett treff som kan tolkes som klassifiserende komparativ:

(23) flyttes nedover åt # mer sentrale strøk (NDgausdal_05um)

Her er det snakk om at en skole skal flyttes fra en liten bygd i et dalføre, altså fra et mindre sentralt strøk til et annet, mer sentralt strøk. Eksempelet kan også tolkes som vanlig gradbøying, der sammenligninga gjøres mellom stedet skolen skal flyttes til, og bygda den ligger i på ytringstidspunktet. Adjektivet *sentral* kan ikke bøyes med suffiks ved vanlig gradbøying heller: *sentralere, og det er derfor den perifrastiske formen som må brukes. Absolutt superlativ med perifrase er også svært sjelden i materialet, med bare to belegg:

(24) a. noe av den mest drepende form for kritikk (NoTa112)
b. kan vel selv den mest idiotiske mann bli en gluping (NoTa098)

Også disse adjektivene har en form som gjør suffiksbøying umulig: **den drependeste form for kritikk*, **den idiotiskeste mann*. Dette kommer vi tilbake til i del 5.

4.4 Foreløpig oppsummering og konklusjon

Som vi nettopp har sett, er absolutt gradbøying svært sjelden uttrykt med perifrastiske former i vårt materiale. De unntakene som finnes, er med adjektiver som også ved vanlig gradbøying må få perifrastisk bøying. Et annet interessant poeng er at de fleste adjektivene som kan brukes i absolutt gradbøying, bare er belagt med suffiksbøying i materialet som helhet. Det finnes noen få unntak fra dette; adjektivene *dårlig*, *fin*, *morsom*, *pen* og *rik* er belagt både med suffiks og perifrastisk, med henholdsvis 3, 4, 1, 3 og 1 perifrastiske treff og 76, 209, 34, 54 og 8 suffikstreff. De bøyes altså helst med suffiks ved vanlig gradbøying, men i noen få tilfeller er de bøyd perifrastisk. Ved absolutt gradbøying er det imidlertid lite akseptabelt å erstatte suffiksformer med perifrastiske:

(25) a. en e eldre trevilla (NoTa177)
b. *en mer gammel trevilla

c. jeg fikk jo en sånn # lettere sjokk (NoTa097)
d. * en sånn mer lett sjokk

Vi konkluderer derfor med at absolutt gradbøying i overveiende grad uttrykkes med suffiksbøyde former, noe som også understreker det nærere forholdet mellom absolutt gradbøying og vanlig gradbøying enn mellom metakomparasjon og vanlig gradbøying; i de to førstnevnte konstruksjonstypene har vi alltid med gradering å gjøre, mens metakomparasjon ikke innebærer gradering. I tillegg finnes både absolutt gradbøying og vanlig gradbøying både i komparativ og i superlativ, mens metakomparasjon i praksis bare finnes i perifrastisk komparativ. Metakomparasjon er således en spesialfunksjon for perifrastiske former, mens absolutt gradbøying er en spesialfunksjon for suffiksbøyde former. Ved vanlig gradbøying har vi både suffiksbøying og perifrase, og vi skal se på hvordan disse bøyingsmåtene fordeler seg innafor vanlig gradbøying i neste del.

5 Vanlig gradbøying

Det mest slående ved fordelinga mellom suffiksformer og perifrastiske former generelt er at suffiksformene har langt høyere tegnfrekvens. Dersom man inkluderer suppletive adjektiver, er det 21 ganger flere suffiksformer (tab. 2) enn perifrastiske former (tab. 3), og fordelt over gradene er det omtrent 18 ganger flere komparativformer og 31 ganger flere superlativsformer med suffiks. Til gjengjeld er det betydelig flere ulike leksemer som bøyes perifrastisk enn med suffiks. Sett under ett gir forholdet mellom typer og forekomster en kvotient på 0,017 for suffiksbøyde former, når suppletivformer er medregna, og på 0,048 når suppletivformer er holdt utafor. For perifrastiske former er kvotienten 0,504.

Ser man på komparativ og superlativ for seg, viser det seg også at det er stor forskjell mellom gradene. I superlativ er det flest leksemer som er belagt med suffiks, 158, mot 108 perifrastisk bøyde leksemer, mens det i komparativ er over dobbelt så mange leksemer som er bøyd perifrastisk, 352, som med suffiks, 168 leksemer. Perifrastisk komparativ skiller seg ut, først og fremst ved at den er belagt med svært mange leksemer både i forhold til perifrastisk superlativ og i forhold til komparativ og superlativ med suffiks. I tillegg er skilnaden i antall belagte

Antall	Komparativ	Superlativ	Totalt
Forekomster			
- uten suppl. former	3842	2718	6560
- med suppl. former	12 899	6066	18965
Leksem			
- uten suppl. former	161	151	312
- med suppl. former	168	158	326

Tab. 2: Treff med suffiksbøyde former i vanlig gradbøying

Antall	Komparativ	Superlativ	Totalt
Forekomster	718	194	912
Leksem	352	108	460

Tab. 3: Treff med perifrastiske former i vanlig gradbøying

leksemer mellom komparativ og superlativ langt større ved perifrastisk bøying enn ved suffiksbøying. Dette er en slående skilnad, som diskuteres videre når vi tar for oss produktivitet i 5.1. Oppsummert er hovedtendensen i materialet ellers at suffiksformer er langt mer tegnfrekvente enn perifrastiske former, mens perifrastisk bøying har høyest typefrekvens.

Adjektiver i konstruksjoner med vanlig gradbøying kan deles inn i tre grupper:

1. Bare belagt med perifrastisk bøying: 349 leksemer (61 %)

2. Bare belagt med suffiksbøying: 157 leksemer (27 %)

3. Belagt både med suffiks og perifrase: 66 leksemer (12 %)

Generelt har adjektivene som er belagt perifrastisk, lav tegnfrekvens, enten de er i gruppe 1 eller i gruppe 3. Blant adjektivene med suffiksbøying er det stor variasjon i frekvens, både i gruppe 2 og i gruppe 3. De perifrastiske formene med høyest frekvens er *mer lik* og *mest sannsynlig* med henholdsvis 20 og 17 treff. De mest frekvente suffiksformene (de suppletive holdt utafor), *større* og *størst*, har henholdsvis 448 og 233 treff. Blant adjektivene som er belagt perifrastisk i komparativ, er 324 av 352

belagt med fem eller færre treff. De tilsvarende tallene for adjektiver med suffiksbøying er 101 av 168.

Et interessant poeng er at gruppe 3, adjektiver som er belagt både med suffiks og perifrase, har relativt få medlemmer, bare 66 leksemer. Blant disse er det også fem leksemer med ett perifrasetreff og svært mange suffikstreff (flere hundre): *god*, *ille*, *lang*, *nær* og *ung*. Her er det neppe reell variasjon mellom de to bøyingsmåtene. I tillegg er det tre leksemer som viser variasjon, men som viser en komplementær distribusjon mellom de ulike gradene, eller der de to bøyingsmåtene brukes med hver sin betydning: Alle de perifrastiske treffene på *borte* er i komparativ, og alle treffene med suffiks er i superlativ. Det ene perifrastiske treffet med *framme* er med betydninga 'synlig': *vært mer framme liksom i media og alt som er* (NDsokndal_02uk), mens suffikstreffene refererer til et sted og har betydninga 'lengst fram'. De perifrastiske treffene på *lik* har betydninga 'stemme overens', mens suffikstreffene har betydninga 'bedre, best', riktignok med ett unntak. Tar man ut disse 8 leksemene, er det 58 leksemer (og 1151 treff, 181 perifrastiske og 970 med suffiks) som vi antar viser reell variasjon når det gjelder bøyingsmåte. Mange av disse har også bare ett treff på en av bøyingsmåtene, så det er ikke sikkert at alle de 58 leksemene faktisk oppviser variasjon. Det kan selvsagt også være at adjektiver som bare er belagt på én måte i vårt materiale, viser variasjon i et større materiale. Det er likevel sannsynlig at hovedtendensene i norsk talespråk er fanga opp.

Når man ser nærmere på gruppa av 58 leksemer som er belagt med begge bøyingsmåter, kan disse deles inn i 3 undergrupper (se Spilling [2012: 131ff] for oversikt over alle adjektiver med frekvenser):

3a. Omtrent like mange treff med begge bøyingsmåter: 21 leksemer
(totalt 49 suffikstreff mot 50 perifrastiske treff)

3b. Tendens mot perifrastisk bøying: 8 leksemer
(totalt 18 suffikstreff mot 58 perifrastiske treff)

3c. Tendens mot suffiksbøying: 29 leksemer
(totalt 903 suffikstreff mot 73 perifrastiske treff)

Blant disse 58 adjektivene er det suffiksbøying som dominerer, både ved at de fleste leksemene tenderer mot suffiksbøying, og ved at det totalt

sett er flest suffikstreff (970 mot 181 perifrastiske treff). Det er altså en klar tendens til at en bestemt bøyingsmåte er knytta til bestemte leksemer. I 5.2 skal vi se nærmere på to faktorer som viser seg å korrelere med suffiksbøying og perifrastisk bøying på ulike måter, nemlig stavelsesantall og morfologisk struktur, men først skal vi diskutere og oppsummere hva materialet kan fortelle oss om produktivitet i neste del.

5.1 Produktivitet

I del 4 så vi at metakomparasjon kjennetegnes av høy typefrekvens, lav tegnfrekvens og dermed også høy grad av produktivitet. Absolutt gradbøying har derimot motsatte kjennetegn: lav typefrekvens, høy tegnfrekvens, og dermed lav produktivitet. I tillegg er metakomparasjon knytta til perifrastisk bøying, mens absolutt gradbøying er knytta til suffiksbøying. Dermed er de to bøyingsmåtene også knytta henholdsvis til høy og lav typefrekvens og lav og høy tegnfrekvens. I del 5 har vi sett at den samme tendensen gjelder innafor vanlig gradbøying: Perifrastiske former har langt høyere typefrekvens enn suffiksformer. I det følgende vil vi diskutere ytterligere evidens for at perifrastisk bøying har høyere grad av produktivitet enn suffiksbøying også innafor vanlig gradbøying.

Produktivitet er ikke noe enkelt begrep, jf. f.eks. Bauer (2001). Bybee (2010: 94) bruker det som et mål på hvor sannsynlig det er at nye leksikalske enheter kan brukes i et bestemt grammatisk mønster (skjema). En viktig hypotese er at typefrekvens, jf. (15), er særlig avgjørende for grad av produktivitet. I tillegg antas grad av likhet mellom typene å spille en viktig rolle. Typisk har en gruppe som er svært typefrekvent, og som har (fonologisk og semantisk) ulike medlemmer, høy grad av produktivitet. En gruppe som derimot består av få ulike typer og har medlemmer som er like, er i regelen mindre produktiv. Dette kan henge sammen med at en viktig mekanisme bak produktivitet er analogi basert på spesifikke eksemplarer, jf. Bybee (2010: 57–58, 95). I en gruppe med få og homogene typer har man færre potensielle analogibaser (Bybee 2010: 95).

Når man skal bruke leksikalske enheter i nye grammatiske mønstre, kan dette skje med basis i et allerede eksisterende eksemplar, som fungerer som mønster. Høy typefrekvens kan også føre til danning av abstrakte skjemaer som fungerer som mønster, jf. hypotesene i (15). Her skal vi diskutere to typer evidens for produktivitet, nemlig tilordning av grammatisk mønster til nyord og bruk av etablerte ord i nye mønstre. Vi begynner med nyord.

I materialet er det åtte nyord, definert som at de ikke står i *Bokmålsordboka*. Av disse er tre bøyd med suffiks: *digg*, *chill* og *taz*, mens fem får perifrastisk bøying: *bitchy*, *funky*, *jalla*, *smooth* og *street*. Hypotesen er at når nye ord skal bøyes, leter man etter en analogibase, og det nye ordet får suffiks eller perifrase etter mønster av analogibasen. I tilfellet *bitchy* og *funky* kan det f.eks. ha vært *sexy* som har tjent som modell, et ord som har vært så pass lenge i språket at det har gått inn i ordbøker, og som også har to stavelser, suffikset *-y* og tonem 1. I de andre tilfellene er det ikke like lett å tenke seg hva som har vært analogibasene. Både suffiksbøying og perifrastisk bøying brukes med nye ord i vårt materiale, men det er en skilnad mellom gruppene når det gjelder heterogenitet. Adjektivene som får perifrastisk bøying, *bitchy*, *funky*, *jalla*, *smooth* og *street*, er relativt heterogene sett under ett; de har ulikt stavelsesantall, og noen av dem har avledningssuffikser. Adjektivene som får suffiksbøying, *digg*, *chill* og *taz*, er derimot ganske homogene, de er alle enkle adjektiver som får tre stavelser i komparativ. Som vi skal se i neste del, speiler disse to gruppene de klassene de har blitt en del av.

Som nevnt i del 5, er noe av det mest slående ved vanlig gradbøying i materialet at perifrastisk komparativ er svært typefrekvent. Haspelmath (2000: 655) argumenterer for at perifrase kan gjøre at en bøyingskategori blir mer generell, og det ser i vårt materiale ut til at dette i særlig grad gjelder perifrastisk komparativ. Medlemmer av en klasse som normalt ikke kan få de vanlige bøyingssuffiksene, kan likevel bøyes, gjennom perifrase. Dette gjelder f.eks. ord som fonologisk sett ikke så lett får suffiks, som *ekshibisjonistisk* og *finnmarksk*. Det finnes også eksempler i materialet på gradbøying av substantiver. Som Lie (2008) skriver, kan et substantiv brukes karakteriserende, som i *veldig åttitallet*. Denne bruken viser seg i følgende eksempel med metakomparasjon:

(26) seilbåt er mer sånn koselig mens den andre er mer sånn luksus og # partyopplegg (NoTa030)

Her er det konnotasjonene ved substantivene som fungerer karakteriserende på nominalet *båt* (jf. Lie 2008: 80). Slik kan man uttrykke at båten er stor, rikt utstyrt, lekkert innreda o.l. Grensa mellom metasammenligninger med substantiver og gradbøying av substantiver er ikke skarp. Eksempelvis får en informant spørsmål om hvor han bor på det tidspunktet han intervjues, og når han svarer Fagerborg, legger han til at *det er mer*

sentrum (NoTa074). Dette kan tolkes som at Fagerborg er en del av sentrum og ikke en forstad (der han har bodd før), men det kan også tolkes som at Fagerborg er *mer sentrum* (sentralt) enn der han har bodd tidligere. Eksempel (27) viser en tydeligere gradering:

(27) du er mer kaffekjerring enn meg (NoTa106)

Her er sammenligningsleddet eksplisitt uttrykt, *mer* har trykk, og det er rimelig å tolke dette som at begge referentene kan sies å være kaffekjerringer, men den ene i høyere grad enn den andre. Det er nettopp personbetegnelser som utgjør mange av de gradbøyde substantivene i materialet. Personbetegnelser har spesifikke egenskaper knytta til seg og kan brukes som predikativ, noe som kan bidra til at de også kan brukes i gradert betydning. Andre betegnelser som er belagt, er (de tre siste kan også forstås som metakomparerte): *gutter*, *pingle*, *bajas*, *nynorskfolk*, *(beste)faren*, *junkie*, *rønnere*. Beslekta er gradbøying av pronomen, som det også er eksempler på, gjengitt i (28) (a). Det er også noen andre substantiver som er gradbøyd: *prosjekt*, *tiltak*, *styr*, *aber*, se (28) (b), og et par eksempler der navn på geografiske steder viser til hvordan man snakker, (28) (c)–(d):

(28) a.motorsykkel da? ja # det er litt mere deg det (NDhof_01um)

b. nei det er mer prosjekt enn å kjøpe ny smokk da (NoTa182)

c. jeg begynner jeg automatisk å snakke mer østkant (NoTa105)

d. du var mere Harstad # enn du var Narvik (NDtromsoe _03gm)

I superlativ finnes det bare ett treff på *mest* etterfulgt av substantiv: *de to typene som er mest porno av alle jeg har møtt på* (BBPerMorten). Dette kan imidlertid også være en kortform av adjektivet *pornografisk*. Uansett, det er altså komparativer med *mer* som i størst grad brukes ved gradbøying av substantiver.

Eksemplene over viser at det er flere leksemer, og til og med flere ordklasser, som kan gradbøyes når man bruker perifrase og ikke suffiks. Som nevnt er det en viktig hypotese at utvidelser av en kategori kan skje gjennom eksemplarspesifikke analogier. Perifrasegruppa er en heterogen

gruppe med mange medlemmer som kan brukes for å lage analogiske utvidelser av gradbøying, og det er større sjanse for å finne et lignende eksemplar blant medlemmene i denne gruppa. Dessuten kan det være lettest å bruke perifrase her, ettersom *mer* kan brukes i metasammenligninger av ulike slag (jf. Lødrup 1984). *Mer* + adjektiv brukes både som metakomparasjon og vanlig gradbøying, noe som kan bidra til at det blir lettere å bruke *mer* + substantiv, ikke bare for å uttrykke metakomparasjon, men også vanlig gradbøying. *Mer* + substantiv er allerede en kjent kombinasjon, i motsetning til substantiv med gradbøyingssuffikser, og veien til gradbøying av andre ordklasser kan slik bli kortere gjennom metakomparasjon.

Det viser seg som nevnt også at *mest* ikke er særlig mye brukt i kombinasjon med substantiver. Dette kan skyldes at superlativ er mindre frekvent enn komparativ, men det kan også henge sammen med at metakomparasjon i praksis er forbeholdt komparativ (jf. del 3).

For å oppsummere har perifrastisk bøying den fordelen at den fonologisk kan kombineres med alle adjektiver, og det ser ut til at bare perifrastiske former kan brukes ved gradbøying av andre ordklasser enn adjektiver. Det er også noen flere nyord som bøyes perifrastisk enn med suffiks. Det er dermed grunnlag for å si at perifrastisk gradbøying er mer produktiv enn suffiksbøying, også innafor vanlig gradbøying.

5.2 Suffiks eller perifrase?

Som vi har sett i det foregående, kan vanlig gradbøying uttrykkes både gjennom suffiksbøying og gjennom perifrastisk bøying. Vi har også sett at det er en klar tendens til at de enkelte leksemer er knytta til en bestemt bøyingsmåte. Men hva er det som avgjør hvilken bøyingsmåte det enkelte leksem får? I det følgende skal vi se nærmere på to faktorer som synes å korrelere med en bestemt bøyingsmåte på ulike vis. Vi begynner med stavelsesantall, for så å se på morfologisk struktur.

5.2.1 Antall stavelser

I studier av andre språk har det blitt diskutert om ulike stavelsesantall korrelerer med den ene eller den andre bøyingsmåten. Mondorf (2009) undersøker i hvilken grad antall stavelser i positiv korrelerer med bøyingsmåte i engelsk (hovedsakelig skriftspråk). Hun konkluderer med at et økt antall stavelser gir økt kompleksitet, noe som ifølge Mondorf øker sjansene for perifrastisk bøying. Hun hevder likevel at stavelsesantall i

positiv ikke er så viktig som tidligere litteratur antyder, og nevner at man trolig heller burde gå ut fra stavelsesantall i komparativ, uten at hun selv gjør en slik analyse.

Hilpert (2010) er en korpusundersøkelse (primært av skriftspråk) av gradbøying i engelsk og svensk. Her viser det seg at jo flere stavelser et adjektiv har i positiv, jo større er sjansen for perifrastisk gradbøying (Hilpert 2010: 27f). I begge språkene har enstava adjektiver overveiende grad av suffiksbøying. I engelsk bøyes tostava adjektiver både med suffiks og perifrastisk, trestava nesten utelukkende med perifrase og fire- og femstava utelukkende perifrastisk. Også i svensk synker andelen suffiksbøying med antall stavelser, men toleransen for flere stavelser ved suffiksbøying er høyere. En- og tostava adjektiver bøyes helst med suffiks, trestava får suffiks og perifrase i omtrent likt monn, og også blant fire- og femstava adjektiver finnes det eksempel på adjektiver med suffiksbøying. For å oppsummere er det ingen entydig sammenheng mellom stavelsesantall i positiv og en bestemt gradbøyingsmåte i disse studiene, men sjansen for perifrastisk bøying ser ut til å øke med antall stavelser.

En analyse av stavelsesantall er mer komplisert for talespråk enn for skriftspråk. Avhengig av taletempo og dialekt kan et adjektiv uttales med ulikt antall stavelser, og dette gjelder både stamme og suffikser. Det har ikke vært mulig å høre gjennom og gjøre detaljerte analyser av alle treff, og vi har derfor valgt å ta utgangspunkt i urban midtøstlandsk uttale, jf. Papazian & Helleland (2005: 91f). I dette talemålet forsvinner de trykklette *e*-ene i komparativformer av adjektiv på *-lig*, som i *hyggeligere*. Et adjektiv som *hyggelig* blir dermed klassifisert som tostava i positiv og trestava i komparativ.

I tråd med tidligere forskning gjorde vi først en analyse ut fra stavelsesantall i positiv (merk at leksemer med suppletive former er holdt utafor). Av leksemene som bare er belagt med suffiks, har de fleste enstava positivform. Det er også en god del adjektiver med tostava positivform, mens det bare er to med trestava positivform, se fig. 4, som viser fordelinga både i absolutt frekvens og i prosentvis fordeling. Seks av adjektivene klassifisert som tostavelsesord er av typen *hyggelig*, og kan uttales med tre stavelser i noen dialekter, nemlig *kjedelig*, *lykkelig*, *rimelig*, *tydelig*, *nydelig*, *staselig*. Trestava adjektiver vil uansett være klart i mindretall.

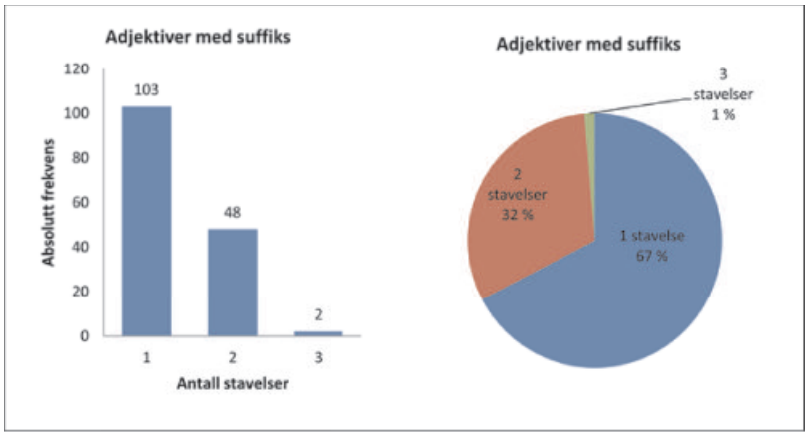

Fig. 4: Leksemer belagt med suffiksbøying fordelt over antall stavelser i positivform i absolutt frekvens og prosentvis fordeling.

Av leksemene som bare er belagt perifrastisk, er noen enstava, men de aller fleste leksemene er to- og trestava, mens noen også har fire eller flere stavelser, jf. fig. 5. Her er det 5 leksemer av typen *hyggelig*, klassifisert som tostava.

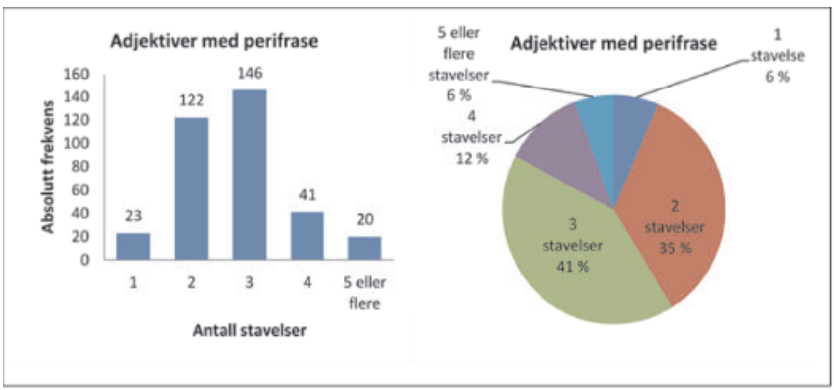

Fig. 5: Leksemer belagt med perifrastisk bøying fordelt over antall stavelser i positivform i absolutt frekvens og prosentvis fordeling.

Leksemene som er belagt både perifrastisk og med suffiks, består stort sett av en- og tostava adjektiver. Det er også noen få treff på adjektiver med tre og fire stavelser i positiv, se fig. 6.

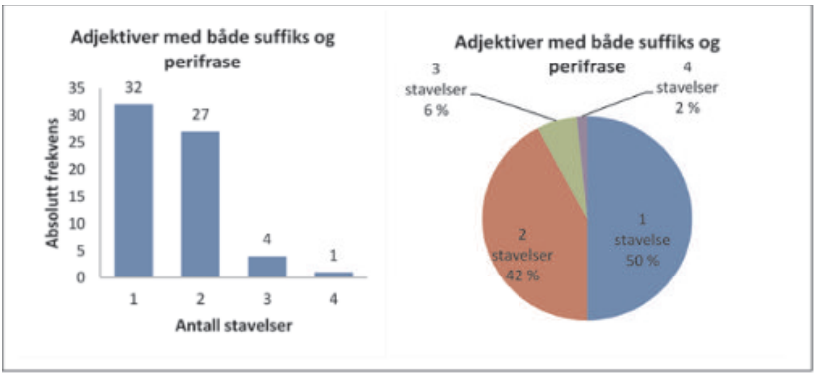

Fig. 6: Leksemer belagt med både suffiks og perifrase fordelt over antall stavelser i positivform i absolutt frekvens og prosentvis fordeling.

Oppsummert viser tallene at enstava adjektiver helst får suffiks, og at økende antall stavelser gir økt sjanse for perifrase, slik vi også skulle vente ut fra tidligere studier av andre språk. Det er ikke slik at enstava adjektiver *må* bøyes med suffiks, men prototypisk får et adjektiv med enstava positivform suffiksbøying, noe som blir enda tydeligere om man ser nærmere på tegnfrekvens. Ser man f.eks. på den totale frekvensen til de 32 enstava leksemene som er belagt både med perifrase og suffiks, er frekvensen til suffiksformene svært mye høyere enn frekvensen til de perifrastiske formene, med henholdsvis 2328 og 99 treff.

Et viktig poeng er at analysene over ikke tar hensyn til leksemenes morfologiske struktur og ulike utlyd, noe som innvirker på antall stavelser som legges til ved suffiksbøying. Vi har derfor også gjort en analyse med utgangspunkt i komparativformer, hvor vi også tar høyde for morfologisk struktur. Ved å se utelukkende på leksemer med suffiksene *-(l)ig* isolerte vi stavelsesantall som en egen faktor. Det finnes adjektiver av denne typen både i suffiksgruppa, i perifrasegruppa og i gruppa med begge bøyingsmåter. I tillegg er det relativt mange adjektiver av denne typen, i alt 68 leksemer (se tab. 6 for oversikt over leksemene). Fig. 7 viser hvordan leksemene på *-(l)ig* bøyes i komparativ. Til venstre vises alle leksemene som får eller ville fått tre stavelser i komparativ (ved

suffiksbøying). Til høyre vises de som får eller ville fått fire eller flere stavelser i komparativ. Kategorien "per./suff." viser til ord som er belagt både med suffiks og perifrase.

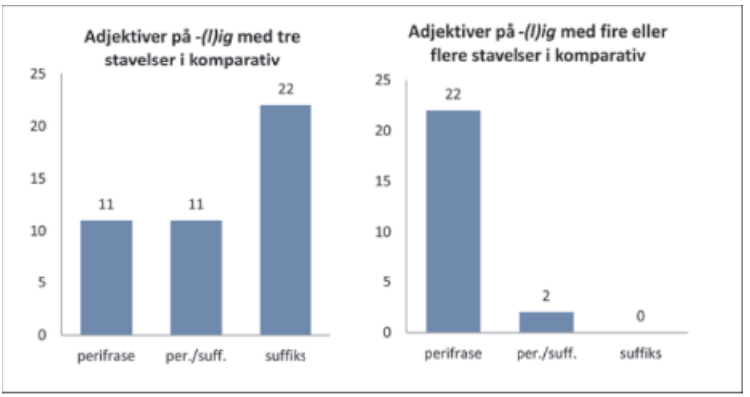

Fig. 7: Adjektiver på *-(l)ig* med komparativ på tre eller flere stavelser fordelt etter bøyingsmåte.

Vi ser at det er 22 leksemer som er bøyd perifrastisk, som ville fått fire eller flere stavelser i komparativ, dersom de fikk suffiksbøying, mens 11 av de perifrastisk bøyde ordene ville fått tre stavelser med suffiksbøying. Av de 22 leksemene som bare er bøyd med suffiks, har alle tre stavelser i komparativ, men 6 av disse er av typen *hyggelig* som kan uttales med fire (ev. fem) stavelser. De som både er belagt perifrastisk og med suffiks, utgjør 13 leksemer, hvorav 11 får tre stavelser i komparativ (av disse er seks leksemer av typen *hyggelig*), mens to får fire stavelser i komparativ: *alvorlig* og *naturlig*. Oppsummert viser tallene at tre stavelser i komparativ i høy grad korrelerer med suffiksbøying, mens potensielt fire eller flere stavelser i komparativ korrelerer med perifrastisk bøying. Det er en sterk tendens at adjektiver som ville fått flere enn tre stavelser i komparativ ved suffiksbøying, bøyes perifrastisk.

Analysen over tar ikke hensyn til trykkforholdene i ordene. I gruppa som er analysert, varierer det om hovedtrykket ligger på første stavelse eller seinere ut i ordet i urban midtøstlandsk, som er utgangspunkt for analysen. Dersom man analyserer ordene etter antall stavelser fra og med hovedtrykk, er det ingen leksemer som er bøyd med suffiks og som har flere enn tre stavelser telt fra og med hovedtrykket. Det som imidlertid

også skjer dersom man regner stavelser fra og med hovedtrykk, er at flere av adjektivene i gruppa som bare er belagt perifrastisk, vil falle innafor gruppa med tre stavelser. I fig. 8 er leksemene på *-(l)ig* satt opp etter antall stavelser telt fra og med hovedtrykk for urban midtøstlandsk.

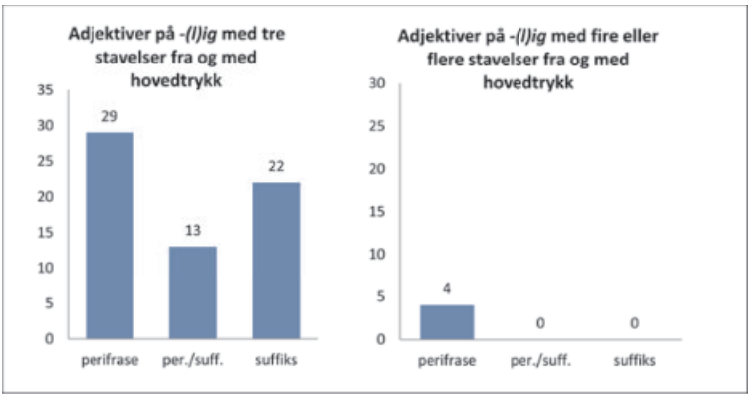

Fig. 8: Adjektiver på *-(l)ig* med komparativ på tre eller flere stavelser fra og med hovedtrykk fordelt etter bøyingsmåte.

Sammenligner vi fig. 7 og 8, ser vi at fig. 8 viser en tydeligere grense for suffiksbøying, men analysen i fig. 8 gir også et mindre klart bilde av ordene med tre stavelser fra og med hovedtrykk. 18 av ordene bøyd perifrastisk, som var i høyre felt av fig. 7, har flytta over til det venstre feltet i fig. 8. Disse ordene har hovedtrykk på andre stavelse, og dermed fire stavelser totalt (ved suffiksbøying). Med analysen i fig. 8 er det omtrent like stor sannsynlighet for at et adjektiv med tre stavelser (fra og med hovedtrykk) bøyes perifrastisk som at det bøyes med suffiks.[3] Teller man derimot antall stavelser uten hensyn til trykk, blir det en korrelasjon ikke

3. Et problem her er at figuren er basert på hele materialet, og det er ikke slik at alle leksemene er belagt for urban midtøstlandsk. Det kan tenkes at en del av ordene som er belagt perifrastisk i de faktiske beleggene, har trykk på første stavelse, ettersom trykkforhold varierer i ulike dialekter. Noen stikkprøver fra NoTa viser imidlertid at ordene har trykk på andre stavelse i urban midtøstlandsk, og at de likevel er belagt perifrastisk. I NoTa er 5 av de 18 ordene som bytter fra høyre felt i fig. 7 til venstre felt i fig. 8, belagt med perifrastisk komparativ med totalt 7 treff (*behagelig, fornuftig, forskjellig, høytidelig, rettferdig*). I alle treffene har disse adjektivene trykk på andre stavelse. I ett av dem, *høytidelig*, uttales den trykklette *e*-en før *-(l)ig*, slik at det har tre stavelser fra og med hovedtrykket, mens det i de andre er to stavelser fra og med hovedtrykket.

bare mellom suffiksbøying og stavelsesantall, men også mellom perifrastisk bøying og stavelsesantall. Dette betyr ikke at trykk ikke er en faktor som kan spille inn. Det er også mulig at toleransen for mange stavelser og suffiksbøying er høyere i andre talemål enn i urban midtøstlandsk.[4] Mer forsking må til for å kunne si noe sikkert om dette. Det som er klart, er at man med utgangspunkt i urban midtøstlandsk uttale får en klarere korrelasjon mellom stavelsesantall og bøyingsmåte i fig. 7, som ikke tar hensyn til trykk, enn man får med analysen i fig. 8, som tar hensyn til trykk.

Mens suffiks sjelden lar seg forene med mange stavelser, altså fire eller flere i komparativ, hindrer ikke få stavelser perifrastisk bøying i like stor grad. De fleste adjektiver med tre eller færre stavelser i komparativ bøyes med suffiks, men noen bøyes også perifrastisk, slik vi har sett i gruppa av ord på *-(l)ig*.

I neste del skal vi se nærmere på hvilken rolle morfologisk struktur spiller for hvilken bøyingsmåte som er virksom ved det enkelte leksem.

5.2.2 Morfologisk struktur

I NRG (s. 351ff) er det morfologisk struktur som vies mest plass når det gjelder mulige generaliseringer over hvilke adjektiver som får suffiksbøying og hvilke som bøyes perifrastisk. Følgende fem grupper pekes ut som adjektiver som alltid får perifrastisk bøying:

1. Adjektiver på *-sk*. Alle flerstava adjektiver: *mer krigersk*, og mange av de enstava: *mer bondsk*. Et fåtall av slike enstava adjektiver kan bøyes med suffiks: *beiskere*[5]
2. Adjektiver på *-et(e)*: *mer bakkete*
3. Adjektiver på *-ende*: *mer levende*
4. Adjektiver danna av perfektum partisipp: *mer opptatt*. Unntak fra dette er enkelte sammensetninger med *-kommen*, som sporadisk kan få suffiks, særlig på bokmål: *fullkomnere/mer fullkommen*. Noen korte adjektiver avleda av partisipper kan få suffiks: *den kjenteste/den mest kjente*

4. Av ordene som er belagt både med suffiks og perifrase, og som har hovedtrykk på andre stavelse i urban midtøstlandsk (*alvorlig*, *naturlig*), er det bl.a. et treff fra Trøndelag som har fire stavelser fra og med hovedtrykket og suffiksbøying: *naturligere samkvem* (NDlierne_03gm).
5. Merk at endinga *-sk* neppe er å regne som suffiks ved dette adjektivet i et sykront perspektiv.

5. Andre adjektiver danna med tilsvarende suffikser: *mer lettlivet*

I tillegg nevnes noen grupper som oftest får perifrastisk bøying, men her er analysen noe uklart framstilt. For eksempel nevnes adjektiver lånt fra latin (*mer stabil*) og adjektiver på *-en* (*mer åpen*). I begge disse gruppene nevnes en rekke perifrastiske eksempler samtidig som belegg med suffiksbøying vises, og da både noen av de samme adjektivene og noen andre. Det kommer ikke klart fram om dette skal vise at alle medlemmene i disse gruppene viser variasjon, eller om dette er ulikt fra leksem til leksem. I det følgende skal vi derfor se mer systematisk på hvordan og i hvilken grad den morfologiske strukturen til et adjektiv korrelerer med en bestemt bøyingsmåte, men først litt om hvordan vi behandler morfologiske relasjoner.

Vi regner et adjektiv som morfologisk komplekst når det er sammensatt, eller når det i tillegg til rota består av et eller flere morfologiske elementer som er synkront gjennomsiktige affikser. Det avgjørende er om adjektivet synkront inngår i en gjennomsiktig morfologisk relasjon, ikke hva det diakront er avleda av. Vi ser således ikke på avledning som en diakron, direksjonal prosess, men som en synkron relasjon. For eksempel er det synkront gjennomsiktig at det er en morfologisk relasjon mellom substantivet *vekt* og adjektivet *vektig*. Vi regner derfor *vektig* som komplekst. Det er derimot ikke like gjennomsiktig at adjektivet *viktig* er avleda av *vekt*, og vi regner derfor *viktig* som synkront uanalyserbart.[6]

De fem gruppene NRG peker ut som konsekvent perifrastisk bøyde, stemmer godt overens med vårt talemålsmateriale; alle eksempler med adjektiver på *-et(e)*[7] og *-ende* har perifrastisk bøying. Når det gjelder adjektiver som ender på *-sk*, er disse utelukkende belagt med perifrase når det er synkront gjennomsiktig at *-sk* er avledningssuffiks. Enstava adjektiver med stamme på *-sk* (*barsk, falsk, frisk, morsk, rask*) bøyes derimot med suffiks. Adjektiver danna av perfektum partisipp og adjektiver med tilsvarende suffikser, altså *-a/-et*, *-d*, *-t*, *-dt*, bøyes alltid perifrastisk. Se tab. 4 for oversikt over leksemene. I fig. 5 så vi at det var 23 adjektiver med enstava positivform som bare er belagt med perifrase, til tross for at enstava adjektiver prototypisk får suffiks. 9 av disse adjektivene er

6. Det vil selvsagt kunne være ulike intuisjoner om kompleksitet ved de enkelte adjektiver, men vi forsøker i det følgende å gjøre våre analyser så transparente som mulig.
7. Ingen av treffene er på former med *-et*, så videre skriver vi *-ete*.

partisipper. Partisipper får altså perifrastisk bøying uavhengig av stavelsesantall.

	Perifrase
-a/-et	arbeida, avrunda, avslappa/-et, begrensa, bekymra, beslekta, blanda, bortkastet, byprega, dannet, ensarta, ettertraktet, fordanska, forelska, forfina, forplikta, garva, grovmåla, halvblanda, hekta, herda, innvikla, knytta, likesinna, prega, påvirka, retta, samla, sammenspleisa, sammensveiset, skatta, skuffa, utjevna, utvanna, utvaska, vellykket (36 leksemer)
-d, -dt, -t	akseptert, anspent, attraktert, avansert, bereist, bestemt, bevisst, bortskjemt, brukt, bundet, engasjert, etablert, fascinert, forberedt, forlatt, fornøyd, framkommet, globalisert, godtatt, hiphopinspirert, innestengt, inngrodd, interessert, irritert, isolert, kjent, kjøpt, komplisert, kontrollert, kultivert, lettjent, markert, mekanisert, moderert, modernisert, most, møblert, normalisert, normert, nyansert, nynorskrelatert, opphengt, opplagt, opplyst, opptatt, oppvakt, provosert, radikalisert, seksjonert, sentralisert, sjenert, sjøllært, skarpskodd, skjult, pent, spesialisert, spredt, sørvisinnstilt, tilgjort, tilrettelagt, urbanisert, usjenert, utadvendt, utbredt, utsatt, variert (65 leksemer)
-ende	avsluttende, bindende, drepende, fascinerende, flytende, grunnleggende, innbydende, irriterende, kamuflerende, kostnadskrevende, krevende, oppegående, provoserende, sjølkonserverende, spennende, syngende, tidkrevende, utflytende, utfyllende, velstående, verdensomspennende (21 leksemer)
-ete	besete, bondete, damete, grøtete, homsete, kløtete, krokete, møkkete, pysete, rampete, snobbete, trollete (12 leksemer)
-sk	bergensk, bondsk, dansk, finnmarksk, glemsk, norsk, nynorsk, trøndersk (8 leksemer)

Tab. 4: Fordeling av partisipper og adjektiver med suffiksene *-a/-et, -d, -dt, -t, -ende, -ete* og *-sk*.

	Perifrase	**Suffiks**
Ord som har tilhørt en annen ordklasse	gammeldags, landsens, langveisfra, overens, street, superlativ, up-to-date, utaskjærs (8 leksemer)	
Sammensetninger	bokmålsdominant, bokmålsnær, bortkastet, brannfarlig, byprega, flerkulturell, framkommet, frimodig, gammeldags, grovmåla, halvblanda, hiphop-inspirert, innbydende, innestengt, inngrodd, innover, innvikla, jordnær, konkurransedyktig, kostnadskrevende, kravstor, langveisfra, lettjent, likesinna, lydhør, løssluppen, naturtro, nedover, nordover, nynorsk, nynorskrelatert, oppegående, opphengt, opplagt, opplyst, overens, prestisjefull, rettferdig, sjølkonserverende, skarpskodd, skogvant, snøfattig, sørover, sørvisinnstilt, tidkrevende, tilpasningsdyktig, trafikksikker, trimlett, turistvennlig, utaskjærs, utover, vannrett, vannrik, verdensomspennende, verdifull, østover (55 leksemer)	
Adjektiver avleda med prefiks	ubekvem, ufordragelig, uforutsigbar, unyttig, usjenert, uskyldig, ustabil, utaktisk, utrolig, utrygg (10 leksemer)	uvand[8]

Tab. 5: Adjektiver som har tilhørt en annen ordklasse, sammensetninger og adjektiver avleda med prefiks.

8. Fra norrønt *úvandr* 'enkel': *den uvandaste tida på året* (NDhjartdal_04gk).

	Perifrase	Suffiks og perifrase	Suffiks
-bar	dyrebar, kostbar, uforutsigbar		
-en	avslepen, erfaren, lysten, løssluppen, moden, sliten, sulten, voksen, vrien, våken, åpen (11 leksemer)		skitten
-ig	avhengig, ensidig, fornuftig, forskjellig, frimodig, gjennomsiktig, gunstig, rettferdig, troverdig, uskyldig (10 leksemer)	heldig, ivrig, luftig,	dristig, flittig, fuktig, hissig, jævlig, kraftig, lystig, mektig, spenstig, vektig, vittig (11 leksemer)
-lig	abrikelig, ansvarlig, barnslig, behagelig, brannfarlig, finslig, folkelig, forståelig, forsvarlig, høytidelig, kvinnelig, ordentlig, pinlig, påståelig, renslig, romslig, saklig, sannsynlig, skikkelig, turistvennlig, ufordragelig, utrolig, østlig (23 leksemer)	alvorlig, fredelig, hyggelig, koselig, merkelig, naturlig, rolig, trivelig, vanlig, vanskelig (10 leksemer)	farlig, festlig, kjedelig, lykkelig, nordlig, rimelig, staselig, sørlig, tidlig, tydelig, ytterlig (11 leksemer)
-som	slitsom, følsom, oppmerksom	ensom, morsom	langsom

Tab. 6: Fordeling av adjektiver med suffiksene *-bar, -en, -ig, -lig* og *-som*.

De øvrige gruppene NRG opererer med, er som nevnt noe uklare. Vårt talemålsmateriale viser at adjektiver avleda av andre ordklasser og sammensetninger utelukkende er bøyd perifrastisk. Adjektiver avleda med prefiks bøyes også perifrastisk, med ett unntak, se tab. 5. Noen av disse leksemene passer inn i flere klassifiseringer; *kostnadskrevende* er for eksempel både partisipp og sammensetning.

Andre suffikser som er belagt i materialet, er *-bar, -en, -ig, -lig*, og *-som*, jf. tab. 6. Av disse er det adjektiver med *-bar* og *-en* som viser den klareste tendensen, med henholdsvis ingen og ett leksem som bare er belagt med suffiksbøying. Merk også at gruppa med *-(l)ig* får begge bøyingsmåter i omtrent samme omfang. Bare leksemer med synkront gjennomsiktige avledningssuffikser er med i tabellen.[9]

NRG (s. 357) trekker fram lånte adjektiver, særlig de som er lånt fra latin, som en gruppe som oftest får perifrastisk gradbøying. I vårt materiale er det en rekke adjektiver lånt fra latin, romansk og til dels

9. Det er ofte vanskelig å avgjøre om suffiksene i tab. 6 er avledningssuffikser eller en del av stammen, jf. diskusjonen over. Adjektiver der vi har regna disse endelsene som en del av stammen eller som en del av andre suffikser, er følgende: *beskjeden, særegen, sjelden, artig, billig, bymessig, dyktig, fattig, forsiktig, heftig, hurtig, hyppig, kyndig, lederaktig, nødvendig, riktig, selvstendig, snøfattig, stødig, tråkig, viktig, deilig, dårlig, herlig, høflig, nydelig, pertentlig, vesentlig* og *ømfintlig*.

gresk fordelt over ulike suffikser, bl.a. *-al*, *-ell*, og *-isk*, se tab. 7, der suffikser av denne typen som er belagt med minimum tre leksemer, er representert som egne grupper.

	Perifrase
-al	normal, nøytral, optimal, radikal, sentral, sosial
-ant	bokmålsdominant, interessant, tolerant
-ell	flerkulturell, formell, kriminell, ideell, profesjonell, spesiell, tradisjonell
-il	stabil, ustabil, mobil
-isk	dramatisk, drastisk, ekshibisjonistisk, eksotisk, entusiastisk, fantastisk, harmonisk, hektisk, idiotisk, idyllisk, karakteristisk, komisk, kritisk, logisk, patetisk, praktisk, problematisk, realistisk, romantisk, skeptisk, solidarisk, sympatisk, tragisk, traumatisk, typisk, utaktisk, økonomisk (27 leksemer)
-iv	aktiv, attraktiv, effektiv, eksklusiv, konstruktiv, kreativ, negativ, objektiv, positiv, primitiv, superlativ (11 leksemer)
-øs	ambisiøs, porøs, seriøs

Tab. 7: Adjektiver med suffikser av typen *-al*, *-ell* og *-isk*.

Etter vårt syn er det neppe etymologi som sådan som er avgjørende for hvilken bøyingsmåte adjektivene i tab. 7 får. Det er lite trolig at språkbrukerne har oversikt over opphavet til disse ordene, men det er ikke usannsynlig at de kan registrere at trykkforholdene er annerledes. Mens ordene i de tidligere omtalte affiksgruppene gjerne har hovedtrykk på første stavelse, har disse ordene gjerne hovedtrykket lenger ut i ordet, i alle fall i en del dialekter, f.eks. /nor¹ma:l/. Alle adjektiver med de suffiksene som er representert i tab. 7, får perifrastisk bøying, og det ser derfor ut som at denne gruppa i enda sterkere grad bøyes perifrastisk enn det NRG antyder. Dette kan man imidlertid gjøre greie for uten å trekke inn etymologi som sådan. Hos enkelte språkbrukere uttales disse ordene med hovedtrykk på første stavelse og tonem 2. Dermed behandles de på samme måte som f.eks. *breial*, som ikke er lånt, og som også bare er belagt med perifrastisk bøying. Vi har dermed ytterligere evidens for at det er suffikset *-al* og ikke etymologi som er avgjørende for bøyingsmåte.

Ser man på de engelske lånordene i materialet, er det en liten gruppe som ender på *-y* og som alltid får perifrase: *bitchy*, *funky*, *harry*, *sexy*. At disse er bøyd perifrastisk, kan like gjerne ha med den morfologiske strukturen eller den fonologiske formen å gjøre som at de er fra engelsk. På engelsk får denne typen ord helst suffiksbøying (Quirk et al. 1985: 462, Mondorf 2009: 140). *Harry* står ikke oppført som adjektiv i eng-

elske ordbøker,[10] og på norsk har vi ordet *snacksy* som ikke finnes på engelsk (Johansson & Graedler 2002: 200), og som vi kan anta at bøyes som de øvrige ordene. Dessuten er det, som vi var inne på i 5.1, noen nyord som er lånt inn eller danna av innlånte ord, som er bøyd med suffiks, til tross for at de for de fleste oppfattes som fremmede: *digg*, *chill* og *taz*. Det er altså ikke slik at fremmed etymologi automatisk gir perifrastisk bøying.

Også kategorien "ord som har tilhørt en annen ordklasse" kan man etter vårt syn gjøre greie for uten å trekke inn ordenes opphav. Som vist i 5.1, er det perifrastisk komparativ som brukes når kategorien grad utvides til andre ordklasser. Samtidig ville ordene i denne gruppa (*gammeldags*, *landsens*, *langveisfra*, *overens*, *street*, *superlativ*, *up-to-date* og *utaskjærs*) fått fire eller flere stavelser dersom de ble gradbøyd med suffiks, med unntak av *street* (som antakeligvis er en kortform av *streetsmart*).

På bakgrunn av resultatene i denne delen ser det ut som morfologisk struktur i stor grad virker inn på om et adjektiv bøyes med suffiks eller perifrastisk. Det er i alle fall en korrelasjon mellom bestemte suffikser og perifrastisk bøying. Samtidig viste forrige del at det er en korrelasjon mellom antall stavelser og perifrastisk bøying. Det er vanskelig å fastslå hvordan disse faktorene virker i forhold til hverandre, fordi de fleste sammensatte og avleda ord også ville fått fire stavelser i komparativ dersom de ble bøyd med suffiks. Noe er det imidlertid mulig å si ut fra materialet, og det ser ut som det varierer hvilken av de to faktorene som avgjør om et ord får suffiksbøying eller perifrastisk bøying. Partisipper og leksemer med suffikset *-sk* bøyes perifrastisk uavhengig av antall stavelser, jf. tab. 4. Ordene på *-(l)ig* er, som vi så i tab. 6, en ganske stor gruppe som er belagt både med bare suffiks, bare perifrastisk og med begge bøyingsmåter. Her korrelerer tre stavelser i komparativ i høy grad med suffiksbøying, og potensielt fire eller flere stavelser i komparativ med perifrastisk bøying, noe som gir grunn til å tro at det er stavelsesantallet som er mest avgjørende for bøyingsmåten.

Ser man på noen av de andre gruppene av morfologisk komplekse ord, er det vanskeligere å se hva som avgjør bøyingsmåte (jf. tabellene over for oversikt over leksemene). Blant dem som ender på *-bar*, er alle bøyd perifrastisk, og disse ville alle fått flere enn tre stavelser i komparativ, som *kostbar*. Blant dem som er avleda med prefiks, er det bare

10. Jf. f.eks. *Concise Oxford English dictionary*, tilgjengelig på: <http://oxforddictionaries.com/>.

ett som kan uttales med enten tre eller fire stavelser i komparativ, *utrygg*, mens de resterende ni adjektivene ville fått fire eller flere stavelser (pluss *uvand* bøyd med suffiks som har tre eller fire stavelser i komparativ). Det gjør det vanskelig å si noe klart om hva som avgjør bøyingsmåte. Blant adjektivene på *-en* er de fleste bøyd perifrastisk, og disse fordeler seg omtrent likt mellom dem som ville fått tre stavelser i komparativ, og dem som ville fått fire eller flere stavelser. Det som er belagt bare med suffiks, *skitten*, får tre stavelser i komparativ. Utlyd på *-en* trekker i retning av perifrase, men samtidig er det mulig med suffiks, så lenge komparativformen ligger innafor grensa på tre stavelser. Omtrent det samme ser vi ved ordene på *-som*. Det er ett ord som må få flere enn tre stavelser (*oppmerksom*), og det er bøyd perifrastisk, mens de andre kan få enten tre eller fire stavelser og fordeler seg over alle gruppene.

Kort oppsummert har denne delen vist at morfologisk struktur er en faktor som i stor grad virker inn på om et adjektiv får suffiksbøying eller perifrastisk bøying, og ved en kompleks struktur øker sjansen for perifrastisk bøying. Det er en stor andel av de perifrastiske treffene som er sammensatte ord eller avledninger, mens de aller fleste suffikstreffene er på morfologisk enkle adjektiver (med det unntaket at også ord på *-(l)ig* kan bøyes med suffiks, så sant antall stavelser tillater det). Delen har også diskutert forholdet mellom faktorene stavelsesantall og morfologisk struktur og vist at det varierer hva som er avgjørende for hva slags bøyingsmåte som brukes. Tydeligst ser vi dette ved partisippene og ordene på *-(l)ig*, der de førstnevnte kategorisk bøyes perifrastisk og de sistnevnte sannsynligvis får bøyinga bestemt av antall stavelser.

6 Konklusjon

I artikkelen har vi vist at de to formene for gradbøying, suffiksbøying og perifrastisk bøying, er systematisk fordelt mellom ulike konstruksjonstyper. De to viktigste av disse er metakomparasjon, som i *serviset er mer grønt enn grått*, og absolutt gradbøying, som i *en bedre middag*. Disse konstruksjonstypene tillater nesten utelukkende henholdsvis perifrastisk bøying og suffiksbøying. Vanlig gradbøying, som i *Ola er større enn Per*, tillater begge bøyingsmåter, men det er en sterk tendens til at bestemte leksemer er knytta til én bestemt bøyingsmåte.

Innafor vanlig gradbøying har vi også vist at det er klare korrelasjoner mellom henholdsvis stavelsesantall og morfologisk struktur og bøyingsmåte. Morfologisk enkle adjektiver får typisk suffiksbøying, mens morfologisk komplekse adjektiver typisk får perifrastisk bøying. Adjektiver med suffiksene *-ig* og *-lig* skiller seg fra de andre avleda adjektivene ved at de ser ut til å få bøyingsmåten bestemt av antall stavelser. Det er en tendens til at adjektiver på *-(l)ig* med tre stavelser i komparativ får suffiksbøying, mens adjektiver på *-(l)ig* som ville fått fire eller flere stavelser i komparativ ved suffiksbøying, får perifrastisk bøying.

En interessant parallell til fordelinga av de ulike formene for gradbøying mellom ulike konstruksjonstyper er polysemi, som vanligvis særlig knyttes til den semantiske strukturen til leksikalske enheter på ordnivå. Goldberg (1995) argumenterer imidlertid for at også grammatiske konstruksjoner oppviser polysemi, noe som stemmer godt overens med hypotesen om et leksikon-grammatikk-kontinuum i bruksbaserte teorier, se for eksempel Langacker (1987) og Barlow & Kemmer (2000). Man antar her at det ikke er noe skarpt skille mellom grammatikk og leksikon, og at grammatisk betydning er betydning av samme art som leksikalsk betydning, om enn i mer skjematisk form, se også Bybee (2010: 181). Våre analyser viser at suffiksbøying og perifrastisk bøying har delvis overlappende betydning (vanlig gradbøying), men at disse formene også har egne spesialfunksjoner (metakomparasjon og absolutt gradbøying). De to formene for gradbøying kan med andre ord analyseres som polyseme kategorier.

I tillegg til den klare funksjonsfordelinga mellom suffiksbøying og perifrastisk gradbøying har undersøkelsen også vist interessante skilnader i produktivitet mellom de to bøyingsmåtene. Den mest markante skilnaden i produktivitet finner vi mellom de to spesialfunksjonene, metakomparasjon og absolutt gradbøying, men det er også grunnlag for å hevde at perifrastisk gradbøying generelt sett er mer produktiv enn suffiksbøying.

Korpus

BB: BigBrother-korpuset. Tekstlaboratoriet, ILN, Universitetet i Oslo. Korpusets hjemmeside: <http://www.tekstlab.uio.no/nota/bigbrother/>

ND: Nordisk dialektkorpus. Tekstlaboratoriet, ILN, Universitetet i Oslo. Korpusets hjemmeside: <http://www.tekstlab.uio.no/nota/scandiasyn/index.html>

NoTa: Norsk talespråkskorpus – Oslodelen. Tekstlaboratoriet, ILN, Universitetet i Oslo. Korpusets hjemmeside: <http://www.tekstlab.uio.no/nota/oslo/index.html>

Leksikografisk bokmålskorpus (LBK). ILN, Universitetet i Oslo. Korpusets hjemmeside: <http://www.hf.uio.no/iln/tjenester/kunnskap/sprak/korpus/skriftsprakskorpus/lbk/index.html>

NoWaC (Norwegian Web as Corpus). ILN, Universitetet i Oslo. Korpusets hjemmeside: <http://www.hf.uio.no/iln/om/organisasjon/tekstlab/prosjekter/nowac/index.html>

Referanser

Barlow, Michael & Suzanne Kemmer (red.) 2000. *Usage-based models of language*. Stanford: CSLI Publications.

Bauer, Laurie. 2001. *Morphological productivity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bybee, Joan. 2010. *Language, usage and cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Croft, William & D. Alan Cruse. 2004. *Cognitive linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Faarlund, Jan Terje, Svein Lie & Kjell Ivar Vannebo. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Goldberg, Adele E. 1995. *Constructions: A construction grammar approach to argument structure*. Chicago: University of Chicago Press.

Haspelmath, Martin. 2000. "Periphrasis." I: *Morphologie: Ein internationales Handbuch zur Flexion und Wortbildung,* Geert Booij, Christian Lehmann & Joachim Mugdan (red.), 654–64. Berlin: de Gruyter.

Haugen, Tor Arne. 2012. Polyvalent adjectives in Norwegian: Aspects of their semantics and complementation patterns. Doktoravhandling, Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo.

Hellan, Lars. 1976. "Some syntax and/or semantics of ((at least) Norwegian) comparatives." I: *Papers from the third Scandinavian conference of linguistics. Hanasaari, october 1–3, 1976,* (red.) Fred Karlsson, 157–

72. Turku: Text linguistics research group, Academy of Finland.
—. 1981. *Towards an integrated analysis of comparatives*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
Hilpert, Martin. 2010. "Comparing comparatives: A corpus-based study of comparative constructions in English and Swedish." I: *Contrastive studies in construction grammar*, (red.) Hans C. Boas, 21–41. Amsterdam: John Benjamins.
Johansson, Stig & Anne-Line Graedler. 2002. *Rocka, hipt og snacksy: Om engelsk i norsk språk og samfunn*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
Kemmer, Suzanne & Michael Barlow. 2000. "Introduction: A usage-based conception of language." I: *Usage-based models of language*, red. Michael Barlow & Suzanne Kemmer, vii–xxviii. Stanford: CSLI Publications.
Langacker, Ronald W. 1987. *Foundations of cognitive grammar: Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
—. 1991. *Foundations of cognitive grammar: Descriptive application*. Stanford: Stanford University Press.
—. 2008. *Cognitive grammar: A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
Lie, Svein. 1994. "Partisipper = adjektiver." I: *Proceedings from the xivth Scandinavian conference of linguistics and the viiith conference of Nordic and general linguistics*, red. Jens Allwood et al., 247–58. Gothenburg: University of Gothenburg, Department of Linguistics.
—. 1996. "Komparativens yttergrenser." I: *The nordic languages and modern linguistics 9*, red. Kjartan Ottósson, Ruth Vatvedt Fjeld & Arne Torp, 168–76. Oslo: Novus.
Lundbladh, Carl-Erik. 1988. *Adjektivets komparation i svenskan*. Lund: Lund University Press.
Lødrup, Helge. 1984. "Sammenligninger av typen mer doven enn dum." *Maal og Minne* (3–4): 213–22.
Mondorf, Britta. 2009. *More support for more-support: The role of processing constraints on the choice between synthetic and analytic comparative forms*. Amsterdam: John Benjamins.
Papazian, Eric. 2006. "Adverb, adjektiver og preposisjoner i norsk referansegrammatikk." *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 24(2): 149–92.
Papazian, Eric & Botolv Helleland. 2005. *Norsk talemål: Lokal og sosial variasjon*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Quirk, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech & Jan Svartvik. 1985. *A comprehensive grammar of the English language*. London: Longman.

Sinclair, John. 2004. *Trust the text: Language, corpus and discourse*. London: Routledge.

Spilling, Eivor Finset. 2012. Gradbøying i norsk: En korpusbasert undersøkelse av talespråk. Masteroppgave, Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo.

Spilling, Eivor Finset & Tor Arne Haugen. u.a. Metakomparasjon i norsk.

Teleman, Ulf, Lisa Christensen, Staffan Hellberg & Erik Andersson. 1999. *Svenska akademiens grammatik*, bd. 1 og 2. Stockholm: Svenska akademien.

Eivor Finset Spilling
Kranveien 17
NO-0684 Oslo
eispill@online.no

Tor Arne Haugen
Høgskulen i Volda
Ivar Aasen-instituttet for språk
og litteratur
Postboks 500
NO-6101 Volda
tor.arne.haugen@hivolda.no